

Socialutskottets yttrande 2023/24:SoU3y

Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rättssäkra villkor

Till kulturutskottet

Kulturutskottet beslutade den 11 april 2024 att ge socialutskottet tillfälle att senast den 16 maj 2024 yttra sig över proposition 2023/24:119 Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rättssäkra villkor och eventuella följdmotioner i de delar som berör utskottets beredningsområde.

Socialutskottet har beslutat att yttra sig över propositionen och kommittémotionerna 2023/24:2869 (V) yrkandena 2–5, 2023/24:2877 (C) yrkande 1 och 3 samt 2023/24:2875 (MP) yrkande 1, 2 och 5 i de delar som berör utskottets beredningsområde.

Socialutskottet anser utifrån de utgångspunkter det har att beakta att kulturutskottet bör tillstyrka förslaget i propositionen om förslag till ändring i lagen (2021:401) om Allmänna arvsfonden och avstyrka motionsyrkandena.

I yttrandet finns tre avvikande meningar (V, C, MP) och ett särskilt yttrande (S).

Utskottets överväganden

Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rättssäkra villkor

Propositionen

I propositionen föreslår regeringen bl.a. att ett demokrativillkor ska gälla för stöd ur Allmänna arvsfonden enligt lagen (2021:401) om Allmänna arvsfonden.

Av propositionen följer att stöd ur Allmänna arvsfonden inte ska få lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare som agerar inom ramen för verksamheten

1. utövar våld, tvång eller hot mot en person eller på annat sätt kränker en persons grundläggande fri- och rättigheter
2. diskriminerar personer eller grupper av personer eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde
3. försvarar, främjar eller uppmanar till sådana ageranden som anges i 1 eller 2, eller
4. motarbetar det demokratiska styrelseskicket.

Stöd får inte heller lämnas till en organisation om det framkommer att någon av dess samarbetsorganisationer eller någon av samarbetsorganisationens företrädare agerar på ett sådant sätt som anges ovan.

Stöd ur Allmänna arvsfonden ska dock få lämnas även om en organisation, dess företrädare, organisationens samarbetsorganisation eller samarbetsorganisationens företrädare har agerat på ett sätt som strider mot demokrativillkoret om det finns särskilda skäl.

Vid bedömningen ska det särskilt beaktas om organisationen har tagit avstånd från agerandet, vidtagit adekvata åtgärder i syfte att säkerställa att agerandet inte upprepas, det är fråga om ett enstaka agerande och om agerandet ligger långt tillbaka i tiden. Vid allvarliga överträdelser av en samarbetsorganisation eller dess företrädare ska det vid bedömningen även särskilt beaktas om samarbetet har avbrutits.

När det gäller begreppet företrädare anförs i propositionen (s. 196) att med det avses personer som på olika sätt företräder organisationen såväl i Sverige som internationellt. När det gäller internationella företrädare är det en förutsättning att de har en sådan ställning i organisationen att deras ageranden har påverkan på svenska förhållanden. Inte endast legala företrädare avses, utan även personer som har ett bestämmande inflytande över verksamheten eller i övrigt kan anses representera organisationen internt eller gentemot allmänheten, exempelvis religiösa ledare, lärare, styrelseledamöter osv. För att bestämmelsen ska aktualiseras krävs det att företrädaren agerar inom ramen

för verksamheten. Således krävs att företrädarens agerande har koppling till hans eller hennes funktion som företrädare för organisationen i fråga.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2025.

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:2869 av Vasiliki Tsouplaki m.fl. (V) yrkande 2 föreslås ett tillkännagivande om att förslagen om företrädarskap ska förtydligas med utgångspunkt i att en företrädare är den som har en ledande ställning och att exempel på roller ska läggas till i författningstexten i de fall där dessa kriterier förekommer. I yrkande 3 föreslås en översyn av undantagsregeln i fråga om upprepat agerande både i lagen om Allmänna arvsfonden och för trossamfunden samt att den förändringen också ska gälla vid översynen av övriga förordningar. I yrkande 4 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen bör utreda kriteriet om demokratisk uppbyggnad utifrån den omfattande kritik som funnits mot framför allt tillämpningen hos Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF). I yrkande 5 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att regeringen ska återkomma till riksdagen med en översyn av tillämpningen av de nya bestämmelserna och utfallet av desamma.

I kommittémotion 2023/24:2877 av Catarina Deremar m.fl. (C) föreslås i yrkande 1 ett tillkännagivande om att s.k. omvändelseterapi ska stå i strid med demokrativillkoret för alla hbtqi-personer, inte bara för unga. Ett liknande yrkande framförs i kommittémotion 2023/24:2875 av Amanda Lind m.fl. (MP) yrkande 2. Vidare föreslås i kommittémotion 2023/24:2877 av Catarina Deremar m.fl. (C) i yrkande 3 ett tillkännagivande om att följa upp hur de förslag som nu presenteras fungerat.

I kommittémotion 2023/24:2875 av Amanda Lind m.fl. (MP) yrkande 1 föreslås ett tillkännagivande om att förtydliga vad som avses med företrädare, inklusive internationell företrädare. I yrkande 5 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen ska genomföra en kontinuerlig utvärdering och uppföljning av det nya regelverket och att civilsamhällets organisationer involveras, förslagsvis genom en process via Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD).

Utskottets ställningstagande

Socialutskottet välkomnar förslaget om ett demokrativillkor för stöd ur Allmänna arvsfonden. Som regeringen anför ska ett sådant villkor utformas med utgångspunkten att en organisation som tar emot stöd ur fonden inte ska bedriva verksamhet som strider mot samhällets grundläggande värderingar. Enligt socialutskottet är regeringens förslag väl avvägt. Utskottet anser således att kulturutskottet bör tillstyrka regeringens förslag till ändring i lagen om Allmänna arvsfonden samt avstyrka motionerna 2023/24:2869 (V) yrkandena

2–5, 2023/24:2877 (C) yrkandena 1 och 3 samt 2023/24:2875 (MP) yrkandena 1, 2 och 5 i de delar de berör socialutskottets beredningsområde.

Stockholm den 16 maj 2024

På socialutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Carita Boulwén (SD), Mikael Dahlgvist (S), Jesper Skalberg Karlsson (M), Anna Vikström (S), Gustaf Lantz (S), Malin Höglund (M), Christofer Bergenblock (C), Mona Olin (SD), Ulrika Westerlund (MP), Leonid Yurkovskiy (SD), Karin Sundin (S), Thomas Ragnarsson (M), Maj Karlsson (V) och Dan Hovskär (KD).

Avvikande meningar

1. Statens stöd till trossamfund och civilsamhället - enhetliga och rättssäkra villkor (V)

Maj Karlsson (V) anför:

Jag ser positivt på att det nu tas ett helhetsgrepp när det gäller frågan om demokrativillkoren i bidragsgivningen till civilsamhället. Det finns emellertid oklarheter i regeringens förslag som jag vill uppmärksamma.

När det gäller begreppet företrädare i förslaget till lag om ändring i bl.a. lagen om Allmänna arvsfonden vill jag i likhet med vissa remissinstanser peka på att nuvarande skrivningar riskerar att leda till en lång ansvarskedja, en kedja där ledningen på en nivå riskerar att bli ansvarig för det som händer i delar av organisationen där den enligt sina egna stadgar inte har utrymme att agera. Jag anser därför att förslagen angående företräderskap ska förtydligas med utgångspunkt i att företrädare är den som har en ledande ställning och jag anser att exempel på roller ska läggas till i författningstexten i de fall där dessa kriterier förekommer.

Jag ställer mig positiv till förslaget om att stöd ur Allmänna arvsfonden ska få lämnas även vid ageranden som strider mot demokrativillkoret om det finns särskilda skäl. Det är viktigt att det statliga stödet till en organisation inte är avhängigt mindre företeelser och att hänsyn tas till hur en organisation själv agerar när händelser eller åsikter uppdragas. Men det faktum att företrädaransvaret i propositionen är så brett och otydligt definierat gör dock också att andra regler blir svåra att tillämpa. Så är fallet med den nu aktuella undantagsregeln som ska tillämpas när det handlar om enstaka ageranden. Det är oftast inte förrän en person har uppträtt bristande vid ett flertal tillfällen som åtgärder sätts in. Om ett agerande upprepas under processen behöver det finnas utrymme för fortsatt hantering inom organisationen utan att statsbidraget äventyras. Jag anser därför att en översyn av undantagsregeln i fråga om upprepat agerande bör göras.

I de nuvarande demokratikriterierna finns det krav på att en organisation behöver ha en demokratisk uppbyggnad. Vid bedömningen av vad som är en demokratisk uppbyggnad har dock Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) under de senaste åren gjort stora avsteg från det som gällt i svensk föreningstradition i över 100 år. En rad ungdomsförbund och ungdomsorganisationer har till följd av detta ändrat sina stadgar. Jag vill betona att civilsamhällets medlemsdemokrati måste värnas och bidragen ska vara till för att hjälpa organisationerna, inte detaljstyra hur organisationernas verksamhet ska se ut och genomföras. Regeringen hänvisar till att Demokrativillkorsutredningen (SOU 2019:35) har angett att myndigheterna inte upplever några större problem med att tillämpa det villkoret. Regeringen anger vidare att det för stöd ur Allmänna arvsfonden inte finns något

författningsreglerat demokrativillkor men att Arvsfondsdelegationen dock tillämpar demokrativillkor i sin praxis, både avseende organisationers uppbyggnad och verksamhet. Regeringen uppger även att den tidigare har slagit fast att det är lämpligt att ett villkor om demokratisk uppbyggnad införs när nya förordningar eller andra styrdokument för organisationsbidrag beslutas. Det blir således upp till Allmänna arvsfonden att bestämma om man vill tillämpa sådana villkor. Detta tycker jag är problematiskt. Regeringen bör utreda kriteriet om demokratisk uppbyggnad utifrån den omfattande kritik som funnits mot framför allt tillämpningen hos MUCF och återkomma med det till riksdagen.

Många remissinstanser lyfter fram en oro kring själva tillämpningsprocessen av villkoren. Jag delar oron och ser att det finns vägar den nya regleringen kan ta som hämmar föreningsfriheten och den fria debatten. Jag konstaterar också att det läggs ett stort ansvar på enskilda personer för att inte ett kollektiv ska bestraffas. Därför är det viktigt att riksdagen under innevarande mandatperiod får en redogörelse för utfallet av det nya demokrativillkoret. Regeringen ska återkomma till riksdagen med en översyn av tillämpningen av de nya bestämmelserna och utfallet av desamma.

Jag anser att kulturutskottet bör tillstyrka motion 2023/24:2869 (V) yrkande 2–5.

2. Statens stöd till trossamfund och civilsamhället - enhetliga och rättssäkra villkor (C)

Christofer Bergenblock (C) anför:

Jag vill betona att de trossamfund och organisationer inom civilsamhället som tar emot statliga bidrag måste åta sig att upprätthålla grundläggande demokratiska principer. Under sommaren 2022 rapporterade Dagens Nyheter om ett flertal trossamfunds syn på homosexualitet. Såväl omvårdelseterapi som insamlingar till systerorganisationer som bedriver rent hat mot homosexuella i andra länder förekom. Med hänsyn till den utsatta situation en betjänad ofta befinner sig i anser jag att det måste framgå att all omvårdelseterapi, inte endast den som rör unga, står i strid med demokrativillkoret och därför utgör en exkluderingsgrund.

Jag anser vidare att det är viktigt att tidigt följa upp hur träffsäkra demokrativillkoren är. En uppföljning bör omfatta en bredd av perspektiv, som t.ex. om demokrativillkoren får avsedd effekt, men också hur civilsamhället har påverkats.

Kulturutskottet bör därför tillstyrka motion 2023/24:2877 (C) yrkande 1 och 3.

3. Statens stöd till trossamfund och civilsamhället - enhetliga och rättssäkra villkor (MP)

Ulrika Westerlund (MP) anför:

Jag anser att propositionen innehåller flera förbättringar, men anser att vissa förtydliganden och justeringar bör göras.

När det gäller begreppet företrädare i förslaget till lag om ändring i lagen om Allmänna arvsfonden vill jag framhålla att det finns risker med en för bred definition av detta. I värsta fall riskerar det att stänga ute människor från engagemang och skapa kostnader och misstänksamhet då riksorganisationer löpande kan komma att behöva samla information om vad medlemmar eller andra personer som finns i verksamheten företar sig för att inte riskera att tappa sitt stöd. Jag anser att det i sig är rimligt att inte enbart legala företrädare avses, men samtidigt riskerar konsekvenserna att bli orimliga om alla typer av funktionärer i en stor organisation omfattas. Det är inte heller tillräckligt tydligt vad som avses med en internationell företrädare och i vilka situationer det kan komma att få bäring på denna lagstiftning. Jag förordar därför att det ytterligare förtydligas vad som avses med företrädare, inklusive internationell företrädare.

I propositionen anges omvändelseförsök genom påtryckningar eller tvång som utövas mot unga hbtqi-personer eller andra unga som ett exempel på agerande som ska strida mot demokratikriteriet. Jag menar att inte bara unga bör omfattas av detta villkor. Det är inte acceptabelt att statligt stöd medges till ett trossamfund eller en civilsamhällesorganisation som på detta sätt kränker hbtqi-personers rättigheter, oavsett ålder.

Hur den föreslagna lagstiftningen fungerar i relation till civilsamhället kommer i mycket att avgöras av tillämpningen och vilken praxis som utarbetas. Jag förordar att riksdagen uppmanar regeringen att genomföra en gedigen uppföljningsprocess av det nya regelverket och att den genomförs i nära samverkan med civilsamhället, förslagsvis genom en process via NOD, den gemensamma plattform för dialog som tillskapats av regeringen och civilsamhället. Sammanfattningsvis anser jag att kulturutskottet bör tillstyrka motion 2023/24:2875 (MP) yrkande 1, 2 och 5.

Särskilt yttrande

Statens stöd till trossamfund och civilsamhället - enhetliga och rättssäkra villkor (S)

Fredrik Lundh Sammeli (S), Mikael Dahlgvist (S), Anna Vikström (S), Gustaf Lantz (S) och Karin Sundin (S) anför:

Vi anser att regeringens förslag är bra i sak men vi är förvånade över att det har tagit drygt två år för regeringen att lägga fram propositionen. Det är en anmärkningsvärt lång tid med tanke på att det inte föreslås några större förändringar i förhållande till proposition 2021/22:272 Statens stöd till trossamfund samt demokrativillkor vid stöd till civilsamhället som den förra regeringen överlämnade till riksdagen i augusti 2022, och som återkallades av den nuvarande regeringen. Vi avser att utveckla vår ståndpunkt i kulturutskottets betänkande.